

“Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının rəyi

Qısa icmal

Ümumi müddəalar

“Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Rəyi “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci və Hesablama Palatasının Daxili Nizamnaməsinin 12-ci maddələrinin tələblərinə, həmçinin “Dövlət büdcəsi və büdcədən kənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) büdcələri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun layihələrinə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq edilməsi Qaydaları”na uyğun hazırlanmışdır.

Rəyin hazırlanmasında Azərbaycan Respublikasının 2014-2015-ci il üçün “Büdcə zərfi”nə daxil olan materiallardan, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabat və statistik məlumatlarından, Palata tərəfindən həyata keçirilən nəzarət tədbirlərinin, həmçinin büdcə təşkilatlarından Palataya daxil olan maliyyə və digər hesabatlar əsasında aparılmış təhlillərin nəticələrindən, eyni zamanda, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların hesabat və tədqiqatlarından istifadə edilmişdir.

Rəyin hazırlanması zamanı Palata “Büdcə zərfi”nə daxil olan sənəd və materialların, habelə təqdim edilmiş ümumi büdcə layihəsinin “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə uyğun tərtib olunmasına, dövlət büdcəsinin əsas parametrlərini şərtləndirən makroiqtisadi mühitin araşdırılmasına, layihədə nəzərdə tutulan dövlət büdcəsinin gəlir və xərc göstəricilərinin strateji sənədlərə və prioritet vəzifələrə uyğunluğunun təhlilinə, habelə ölkənin iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyasında müəyyən olunmuş məqsəd və hədəflər nəzərə alınmaqla büdcənin strukturunun, eləcə də, kəsin maliyyələşmə mənbələrinin təhlilinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Büdcə zərfi”ndə növbəti ilin dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birlikdə təqdim olunan sənədlər “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-ci maddəsinin tələblərinə uyğun hazırlanmış, zərfin Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müzakirəsinə və təsdiqinə təqdim edilməsi zamanı göstərilən Qanunun 13-cü maddəsinin tələbləri gözlənilmişdir. Növbəti ilin “Büdcə zərfi”nə büdcə prosesinin müxtəlif tərəflərini əhatə edən çoxlu sayda sənədlər, o cümlədən, “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi, Qanun layihəsinə dair izahat, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il və gələn üç il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri, Azərbaycan Respublikasının

2015-ci il üçün büdcə-vergi siyasətinin əsas istiqamətləri, “Azərbaycan Respublikasında 2015-ci il üçün yaşayış minimumu haqqında” və “Azərbaycan Respublikasında 2015-ci il üçün ehtiyac meyarının həddi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihələri, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin funksional, iqtisadi və inzibati təsnifatlarının paraqrafları səviyyəsində layihəsi, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi gəlirlərinin və xərclərinin 2013-cü il dövlət büdcəsinin faktiki icrası və 2014-cü il dövlət büdcəsinin gözlənilən nəticələri, habelə gəlirlərin iqtisadi təsnifatı üzrə, xərclərin isə funksional, iqtisadi və inzibati təsnifatlarının paraqrafları səviyyəsində müqayisəsi, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il və sonrakı üç il üçün icmal büdcəsinin layihəsi, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il icmal büdcəsinin funksional və iqtisadi təsnifatlarına uyğun olaraq paraqraflar səviyyəsində layihəsi, Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il və sonrakı üç il üçün dövlət büdcəsinin layihəsi üzrə gəlir və xərclərin funksional təsnifat səviyyəsində göstəriciləri və kəsiri, 2014-cü ilin 1 iyul tarixinə Azərbaycan Respublikasının dövlət borcları və dövlət zəmanəti ilə digər öhdəliklərinə dair məlumat, 2014-cü ilin icmal büdcəsinin gözlənilən icrasına dair məlumat, 2013-2014-cü illər üzrə dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənkənar əməliyyatlarına dair icmal hesabat, 2014-cü ilin doqquz ayında Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin icrasına dair arayış və Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsi kəsinin gözlənilən maliyyələşdirmə mənbələri barədə məlumatlar daxil edilmişdir.

Rəyin hazırlanması zamanı yuxarıda qeyd edilmiş mənbələr üzrə məlumatlardan istifadə etməklə statistik təhlil metodları, o cümlədən müqayisə, meyllərin təhlili, retrospektiv yanaşma və s. tətbiq edilmişdir.

Palata tərəfindən məlumatların təhlili və həyata keçirilmiş nəzarət tədbirləri əsasında hazırlamış təkliflər ilk dəfə olaraq Rəyin müvafiq bölmələrində fərqli (maili) şriftlə təqdim edilmişdir.

Hesablama Palatasının Rəyinin strukturu müvafiq qanunvericilik aktlarının və normativ-metodiki sənədlərin tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Rəydə büdcənin gəlir, xərc və büdcə kəsiri ilə bağlı ümumilikdə 40-a yaxın təklif təqdim edilmişdir.

“Büdcə zərfi”nə daxil olan sənədlərə əsasən 2015-ci il büdcə layihəsinin hazırlanması zamanı 2014-cü ilin büdcə layihəsinə, habelə 2013-cü il dövlət büdcəsinin icrasına rəylərdə Hesablama Palatası tərəfindən irəli sürülmüş təklif və tövsiyələr də nəzərə alınmışdır ki, bu da Hesablama Palatası tərəfindən müsbət dəyərləndirilir.

Dünya üzrə makroiqtisadi meyllər. Müxtəlif mənbələr üzrə məlumatların təhlili 2014-cü ilin 9 ayında dünya üzrə əsas makroiqtisadi meyllərin ölkələr üzrə fərqli olduğunu göstərir.

BVF-in 2014-cü ilin doqquz ayının yekunu olaraq dərc etdiyi “Dünya iqtisadiyyatının inkişaf perspektivləri icmalı”nda dünya üzrə ÜDM-in real artımının cari ildə və 2015-ci ildə müvafiq olaraq 3,3% və 3,8% olacağı, dünya üzrə ÜDM-in real artımında böyük paya malik olan inkişaf etmiş ölkələr üzrə məcmu ÜDM-in isə müvafiq olaraq 1,8% və 2,3% artacağına gözlənilirdi bildirilir və Avrozona ölkələri üçün məcmu ÜDM artımı 0,8% və 1,3% proqnozlaşdırılır. Həmin icmal məlumatlarında BRICS ölkələrində ÜDM-in real artım tempinin 2014-cü ildə 3,0%, növbəti ildə 3,5% olması qeyd edilmişdir.

Son dövrlərdə dünya ölkələri üzrə müşahidə edilən əsas makroiqtisadi meylləri bir neçə istiqamət üzrə qruplaşdırmaq olar.

İqtisadi müstəvidə müşahidə edilən əsas dəyişiklik neftin dünya bazarlarında qiymətinin aşağı düşməsi ilə bağlıdır. Dünya üzrə neft ixracının 40%-ni təmin edən OPEK-ə (OPEC) üzv 12 dövlətdən 8-də son 10 ildə neft hasilatı azalma meylinə malikdir. Bunun nəticəsində əmtə bazarlarında neftin təklif həcmi azalmasına baxmayaraq qiymətlərin də azalması ilə bağlı ehtimallar və proqnozların sayı artmaqdadır.

Dünya Bankının cari ilin aprel ayında “Əmtə bazarlarının icmalı” hesabatında öz əksini tapan proqnozları verilmişdir və qarşıdakı illərdə neftin qiymətinin dünya bazarlarında aşağı düşməsi proqnozlaşdırılır. Dünya Bankının ekspertləri bunu daha çox dünya üzrə neftə olan tələbatın azalması, enerji səmərəliliyinin artırılması, həmçinin qeyri-ənənəvi enerji növlərindən istifadə nəticəsində baş verəcəyini vurğulayırlar.

Neftin qiymətinin aşağı düşməsi ekspertlər tərəfindən üçüncü rübdə ABŞ və Çin kimi dünya iqtisadiyyatının iki əsas ölkəsində müşahidə edilən geriləmə, həmçinin son illərdə çox müzakirə edilən alternativ resurs “qaya (şist) nefti”nin istehsalı və ona olan tələbatın artması ilə əlaqələndirilir.

Eyni xarakterli proqnozları Birləşmiş Krallığın “Fiskal Məsuliyyətlik Ofisi” tərəfindən hazırlanmış “Fiscal Sustainability Report” hesabatında da görmək mümkündür. Hesabatda neftin qiymətinin 2014-cü ilə 107,5 ABŞ dolları, 2015-ci ilə 102 ABŞ dolları, 2016-cı ilə isə 99,3 ABŞ dolları səviyyəsində olacağı proqnozlaşdırılır.

Müxtəlif mənbələr üzrə məlumatlar göstərir ki, neftin dünya bazarlarında qiyməti son 14 ayda ilk dəfə olaraq avqust ayında 100 ABŞ dollarından aşağı enmiş, cari ilin sentyabr ayının 5-dən isə azalma meyli davam etməkdədir. Cari ilin noyabr ayına qədər Brent markası üzrə 83,78 ABŞ dolları, WTI markası üzrə 81,78 ABŞ dolları səviyyəsində olması gözlənilir. Belə ki, həmin dövr üçün müqavilələr məhz bu qiymətlər əsasında bağlanmışdır.

Eyni zamanda, hazırda iqtisadiyyatı təbii resursdan asılı olan ölkələrdə dövlət büdcəsində neftin qiyməti Rusiya Federasiyasında 96 ABŞ dolları (ÜDM üzrə

proqnoz 100 ABŞ dolları), Qazaxıstanda 80 ABŞ dolları, Səudiyyə Ərəbistanında 85 ABŞ dolları, Nigeriyada 75 ABŞ dolları və Venesuelada 60 ABŞ dolları səviyyəsində nəzərə alınmışdır.

Avrozonada iki monetar alət üzrə dərəcələrin - kreditlər üzrə faiz dərəcəsinin və depozitlər üzrə dərəcənin - azaldılması avronun bir qədər möhkəmlənməsinə və bunun nəticəsi olaraq avrozona istehsalçılarının ixracının daha da bahalaşmasına səbəb olmuşdur. Bu isə son nəticədə dünya bazarlarında Avropa məhsullarının öz rəqabətqabiliyyətliliyini itirməsi ilə nəticələnməkdədir.

Həmçinin, Avropa Mərkəzi Bankı qarşıdakı illərdə istehlak qiymətləri indeksinin 2,0% səviyyəsində hədəflənildiyini (2014-cü ilin sonuna 0,7%, 2015-ci ilə 1,1%, 2016-cı ilə 1,4%) və bu strategiyanın bank tərəfindən qorunacağını bəyan etmişdir.

Avropa Komissiyası və Avropa Mərkəzi Bankı makroiqtisadi və fiskal disbalansların aradan qaldırılması məqsədilə struktur islahatlarının aparılmasını və bir sıra Avropa dövlətlərində xüsusilə son illərdə müşahidə edilən böhran fonunda iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılmasını mühüm şərt hesab edir.

Məlumatların təhlili göstərir ki, əmtəə bazarlarında vəziyyət hələ də stabilləşməyib belə ki, İƏİT-in hazırladığı iqtisadi icmalda dünya üzrə ticarətin real artımının 2013-cü ildə 3,0% olduğu halda, 2014-cü ildə artaraq 4,4%, 2015-ci ildə 6,1%-dək yüksələcəyinin gözləniləndiyi vurğulanır.

Mövcud iqtisadi problemlərin azaldılması və iqtisadi inkişafın davamlılığının təmin edilməsi məqsədilə tədqiqat və inkişaf (Research and development, (R&D)) sektoruna yönəldilən xərclərin, xüsusilə dövlət büdcəsi xərclərinin artırılması istiqamətində aparılan işlər son illərdə müşahidə olunan növbəti meydir. Buna ən bariz nümunə Avropa Komissiyası tərəfindən cari ilin iyun ayında atılan addım göstərilə bilər. Belə ki, Avropa Komissiyası dövlət və şirkətlər tərəfindən elmə ayrılan xərclərin hər bir layihə üzrə Komissiya ilə müzakirə edilməsini zəruri hesab etmir və bu addımla müəssisələrin həmin istiqamətə ayırdığı vəsaitlərin həcmnin artırılmasını dəstəkləmiş olur.

İƏİT-in verdiyi məlumatlara görə 2014-cü ilin iyul ayında işsizlərin sayı 44,7 mln. nəfər təşkil etmişdir ki, bu da 2008-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 10,1 mln. nəfər və ya 29,1% çoxdur. Avrozona üzrə bu göstərici 11,6% nisbətində qalır. Gənclər arasında işsizlik 15,0% təşkil etmişdir. Böhranın ciddi sosial fəsadlarından olan işsizliyin səviyyəsinin artması, öz növbəsində iqtisadi inkişafa da əks təsirə malikdir. Belə ki, işçi qüvvəsinin istifadəsiz qalması potensial və faktiki ÜDM arasında fərqin böyüməsini şərtləndirir.

Təhsil xərclərinin sistemliliyinin gücləndirilməsi, elmə və inkişafa ayrılan xərclərin artırılması və struktur islahatlarının aparılması, son nəticədə isə makro-fiskal

çərçivənin qlobal müstəvidə ictimai nemətin yaradılmasına hədəflənməsi hazırkı şəraitdə əsas iqtisadi çağırışlar hesab edilir.

Dünya Bankı tərəfindən 2013-cü ildə hazırlanan “Financing for Development Post-2015” adlı hesabatda dünyada 2015-ci ildən sonrakı dövrdə iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün əsas çağırışlardan biri kimi təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün sadəcə maliyyələşmənin həcmnin deyil, təhsilin sistemli şəkildə maliyyələşdirilməsi qeyd edilir. Bu isə insan kapitalının davamlı iqtisadi inkişafda rolunun əhəmiyyətliyini bir daha vurğulayır.

Dünyada fiskal siyasətin prioritetləri. Maliyyəböhranının başladığı 2008-ci ildən hazırkı vaxtadək fiskal siyasətin artıq qlobal müstəvidə aktuallaşmasının və hazırda da kifayət qədər ciddi müzakirə predmetinə çevrilməsinin dövlətin davamlı olaraq büdcə resurslarından fəal istifadə etməklə iqtisadiyyata müdaxiləsi və fiskal institutların inkişaf etdirilməsi ilə bağlı obyektiv zərurətdən irəli gəldiyini göstərir.

Son illərin fiskal risklərin yetərincə qiymətləndirilməməsi və büdcə institutlarının qənaətbəxş səviyyədə inkişaf etməməsi fiskal dayanıqlılıq probleminin bir neçə (borc dayanıqlılığı, pensiya və səhiyyə sisteminin dayanıqlılığı) formasının aktuallaşmasını şərtləndirmişdir.

Hazırda beynəlxalq maliyyə təşkilatları tərəfindən “büdcə institutları” adı altında qəbul edilən fiskal qaydalar, struktur büdcə balansı, dövlət borclanması, nəticəyə hədəflənmiş büdcə (fəaliyyət büdcəsi), orta müddətli büdcə çərçivəsi, fiskal risklər üzrə hesabatlılıq, müstəqil fiskal şuralar (komitə və s.) daha çox tədqiq edilməkdədir.

BVF-in hesabatlarında dünya ölkələri o cümlədən, inkişaf etmiş ölkələr və Avrozonaya üzrə fiskal büdcə balansının azalması proqnozlaşdırılır. BVF-nin hazırladığı hesabatlardan dövlət borclanmasının həcmnin də dünya üzrə qarşıdakı illərdə ciddi şəkildə azalmayacağı aydın şəkildə qeyd olunur. Bu, əsasən Avrozonaya üzv olan bir sıra dövlətlərin dövlət borclanmasının həcmnin azaldılmasında ehtiyatlılıq prinsipinə üstünlük verməsi ilə izah oluna bilər.

Digər problem ABŞ və Avropa Birliyi ölkələrində pensiya və səhiyyə xərclərinin artımı fonunda yaranan fəsadlardır. ABŞ-dakı problemlər 2000-ci illərin əvvəllərindən aktuallaşmağa başlamışdır və bu, hazırda federal büdcə ilə yanaşı ştatların büdcəsi və hətta iri şirkətlər üçün ciddi fiskal itkilərə səbəb olacağı ehtimalı artmaqdadır.

Bütün bu məsələlərin hüquqi müstəviyə gətirilməsi və daha rəasional formada icrası üçün 2012-ci ilin mart ayında Avropa birliyinin 27 üzvündən 25-nin iştirakı ilə “İqtisadi və Monetar Birlikdə Sabitlik, Koordinasiya və İdarəetmə razılışması” sənədi imzalanmışdı. Bu sənədin “Fiskal razılışma” adlanan 3-cü bölməsi dövlət borclanması və büdcə tarazlığı ilə bağlı məsələlərə yeni baxışı ifadə etməklə 1992-

ci ildə qəbul edilmiş və sonradan “Sabitlik və İnkişaf razılaşması” adı ilə tanınan Maastrixt razılaşmasının müddəalarının yeni formasını özündə ehtiva etdirir.

Beynəlxalq reytinglərdə Azərbaycanın mövqeyi. Son bir neçə ildə beynəlxalq hesabatlarda respublikamızın mövqeyinin əhəmiyyətli şəkildə yaxşılaşması ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi siyasətin uğurlu nəticələrinin dünya ictimaiyyəti tərəfindən tərəddüdsüz qəbul olunduğunun sübutudur.

Qlobal rəqabətliklə bağlı son 9 hesabatda Azərbaycanın 31 pillə irəliləməsi və hazırda rəqabətqabiliyyətliliyə görə dünyanın ilk 40 ölkəsi sırasına daxil olması yuxarıda qeyd edilənləri bir daha təsdiq edir.

Son illərdə olduğu kimi, bu dəfə də ölkəmiz dövlət borcunun və icmal büdcənin profisitinin ÜDM-ə faiz nisbəti göstəricilərinə görə dünyanın ilk 15 ölkəsi sırasında yer almışdır.

Beynəlxalq səviyyədə ölkənin mövqeyinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilən nüfuzlu hesabatlardan biri olan BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən hazırlanan İnsan İnkişafı Hesabatında ölkəmizin məcmu borca xidmətlə bağlı xərclərin Ümumi Milli Gəlirə (ÜMG) faiz nisbəti göstəricisi (0,8%) üzrə MDB-də lider olması hesabatda qeyd edilən müsbət məqamlardandır.

İnsan İnkişafı Hesabatında diqqət çəkən məqamlardan biri məcmu borcun ÜMG-ə nisbətində (14,9%) görə Azərbaycanın “yuxarı gəlirli ölkələr” sırasında yer alan 53 ölkədən 50-ni (o cümlədən, MDB-yə üzv olan dövlətləri) geridə qoymasındadır.

Ölkənin iqtisadi müvəffəqiyyətinin nəticə göstərici insan inkişafı ilə bağlıdır. Bu baxımdan da, BMT-nin yuxarıda qeyd olunmuş hesabatında dünya ölkələrinin iqtisadi parametrləri ilə yanaşı iqtisadi alətlərin xidmət etdiyi sosial faktorun inkişafı İnsan İnkişafı İndeksi vasitəsilə qiymətləndirilir. Son hesabatda həmin indeksə görə Azərbaycan 187 ölkə arasında 76-cı yeri tutmuşdur.

Azərbaycan, Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) “Doing Business–2014: “Sahibkarlıq üçün şəraitin yaxşılaşdırılması” birgə hesabatının nəticələrinə əsasən, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli şərait reytingində 189 ölkə arasında 70-ci yeri tutub. Qeyd edək ki, həmin hesabatda Azərbaycan 2008-ci ildə ən islahatçı ölkə kimi qeyd edilmişdi.

Ümumiyyətlə, qeyd olunan hesabatda Azərbaycan orta gəlirdən yuxarı olan ölkə kimi müəyyənləşdirilmiş və Azərbaycanın 2005-2012-ci illərdə öz mövqeyini yaxşılaşdıran 50 ölkə sırasında 13-cü yerdə qərarlaşması ölkəmizdə iqtisadi inkişafın təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən islahatların nəticə göstəricidir. Belə ki, 2005-ci illə müqayisədə 2013-cü ildə 15,6 bal nisbətində artım müşahidə edilmiş, aparılan islahatların sayı 18 nisbətində göstərilmişdir.

Dünya İqtisadi Forumunun “Səyahət və turizm” hesabatı 2011-ci ildə 139 ölkəni, son hesabatda isə 140 ölkə üzrə nəticələri təqdim etmişdir. Həmin hesabatda Azərbaycan mövqeyini 5 pillə yaxşılaşdıraraq 83-cü yerdən 78-ci yerə qədər yüksəlmiş, “Səyahət və turizm sektorunun tənzimlənməsi” subindeksi üzrə 13 pillə irəliləyərək, bütün MDB dövlətlərini üstələməklə 46-cı yeri tutmuşdur.

Davos Dünya İqtisadi Forumunun “Global Information Technologies 2014” hesabatında Azərbaycan, əvvəlki illərdə olduğu kimi, MDB ölkələri arasında ilk üçlükdə yer almış və bu dəfə “Şəbəkə hazırlığı indeksinə” (Networked Readiness Index) görə dünyanın 148 ölkəsi arasında 49-cu yerdə qərarlaşmışdır.

Qeyd edək ki, Azərbaycan 2012-2013-cü illərdə “Global Information Technologies” hesabatında müvafiq olaraq 142 ölkəsi arasında 61-ci və 144 ölkə arasında 56-cı olduğu halda, son hesabatda mövqeyini 5 pillə də yaxşılaşdırmışdır. Ümumiyyətlə, son 4 ildə ölkəmizin mövqeyi bu istiqamətdə 21 pillə irəliləmişdir.

Bu hesabatın maraqlı xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, hesabatda yer alan 60-ya yaxın göstəricinin üçdə bir hissəsi Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən hazırlanan “Global Rəqabətlik Hesabatı”nda yer alır. Məhz bu səbəbdən, İKT sektorundakı artım sonda iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinə də əhəmiyyətli təsir göstərməkdədir.

Azərbaycan Dünya Bankı ilə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının “Vergilərin ödənilməsi” hesabatında üç ildə 26 pillə irəliləyərək 103-cü yerdən 77-ci pilləyə qədər yüksəlmişdir. Bu hesabatda vergi ödənilməsinə sərf olunan zamanın 306 saatdan 214 saata, həmçinin vergi yükünün 94-dən 40-a qədər azalması xüsusilə qeyd edilir. Eyni zamanda, qeyd etməliyik ki, Azərbaycan hesabatda 2004-2011-ci illərdə daha çox uğur qazanmış ilk 10 ölkə sırasında 5-ci yerdə qərarlaşmaqla 37 balla qiymətləndirilmişdir.

“Fitch” reyting agentliyi 2014-cü ilin aprelin 28-də Azərbaycanın uzun müddətli yerli və xarici valyutada reytingini sabit proqnozla “BBB-” investisiya səviyyəsində saxlamağı qərara almışdır.

Son 5 ildə Agentliyin ölkəmizin reytingini bu nisbətdə təsdiq etməsi hökumətin bütün gəlir və xərclərini özündə əks etdirən icmal büdcə balansının həcmünün böyük, dövlət borcunun səviyyəsinin aşağı olması ilə bağlıdır. Həmçinin, hökumətin balansının kifayət qədər möhkəm olması və icmal büdcənin profisitinin ÜDM-ə nisbətində görə Azərbaycanın lider ölkələr sırasında yer aldığı vurğulanır.

Eyni zamanda, reyting agentliyi Azərbaycan hökuməti tərəfindən 10 illik müddətə 1 mlrd. 250 milyon ABŞ dolları həcmində avro istiqrazların buraxılmasını müsbət hal kimi dəyərləndirmişdir.

Bu tip maliyyə alətlərindən istifadə, bir tərəfdən, hökumətə beynəlxalq bazarlara çıxaraq yeni investorlar cəlb etmək imkanı verirsə, digər tərəfdən büdcə kəsirinin

maliyyələşdirilməsində yeni mərhələnin əsasını qoymaqla son nəticədə büdcə kəsinin strukturunun optimallaşdırılmasına xidmət edən tədbirlərin davamlılığı təmin edilir.

Azərbaycanın sosial-iqtisadi göstəricilərinin təhlili. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının cari nəticə göstəricilərinin bir sıra beynəlxalq maliyyə institutlarının hesabatlarında yüksək qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, respublikamızın qarşıdakı illərdə inkişaf templəri ilə də bağlı müsbət, optimist proqnozlar verilir. Əldə olunmuş və gözlənilən nailiyyətlər düşünülmüş sosial-iqtisadi siyasətin müvəffəqiyyətli icrasının nəticəsidir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2014-cü ilin doqquz ayının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Möhtərəm cənab İlham Əliyev diqqəti əldə olunan müsbət nəticələrə yönəldərək qeyd etmişdir: “Son illər ərzində aparılan islahatlar, irəli sürülmüş təşəbbüslər ölkəmizin dinamik inkişafını təmin etmişdir”.

Qarşıdakı dövrdə inkişaf etmiş ölkələr və ABŞ üzrə müvafiq olaraq 2,4% və 3,0%-lik göstərici müqabilində ölkəmizdə ÜDM-in real artım tempinin BVF, AİB və DB tərəfindən müvafiq olaraq 4,6%, 4,8% və 4,1% səviyyəsində proqnozlaşdırılması ölkə Prezidenti tərəfindən də qeyd olunduğu kimi, aparılmış uğurlu islahatların nəticəsidir.

AİB-nin Azərbaycan Respublikasına həsr olunmuş hesabatında cari və qarşıdakı ildə xidmət sektoru üzrə artımın müvafiq olaraq 8,0% və 8,5% olacağı qeyd edilir və bu artımda əsas təsirin 2020-ci ilədək prioritet sahə kimi seçilən turizm sektoruna aid olacağı vurğulanır.

Digər mühüm makroiqtisadi göstərici olan istehlak qiymətləri indeksi (inflyasiya) BVF-nin proqnozlarında 3,4% və 4,5%, Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən hazırlanan icmalda isə 4,0% və 3,5% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır.

Ölkə iqtisadiyyatının ödəmə qabiliyyətliliyini müəyyən edən tədiyyə balansının cari əməliyyatlar balansının saldosu BVF-in cari ilin aprel ayında dərc etdiyi hesabatında 2014-cü ildə ÜDM-in 15%, 2015-ci ildə 9,9%, AİB-in hesabatında isə müvafiq olaraq 14,0% və 15,0% səviyyəsində göstərilmişdir. Azərbaycan MDB ölkələri arasında cari əməliyyatlar balansının saldosunun müsbət olduğu 3 ölkədən biri olmaqla digər iki ölkəni - Rusiya Federasiyası və Qazaxıstan Respublikasını dəfələrlə üstələyir. Belə ki, 2014-cü ildə Rusiya və Qazaxıstan üçün bu göstərici müvafiq olaraq 2,1% və 1,9%, 2014-cü ildə isə 1,6% və 2,0% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır. Bu indikatorun ÜDM-in 10-15% nisbətində proqnozlaşdırılması Azərbaycan manatının möhkəm olmasından və qarşıdakı illərdə də bu mövqeyi qoruyacağından xəbər verir.

Cari ilin may ayında Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən uçot dərəcəsi 4,75%-dən 4,25%-dək, iyul ayında isə 4,25%-dən 3,5%-dək azaldılmışdır. Bu azalmada əsas məqsəd inflyasiyanın aşağı səviyyəsini, iqtisadi artıma təsir edən məcmu tələb amillərini, pul kütləsinin artım templərini nəzərə alaraq iqtisadiyyatın şaxələnməsinə, real sektorda investisiya, o cümlədən kredit fəallığının daha da yüksəlməsinə və iqtisadi artıma zəruri dəstək verməkdir.

2014-cü ilin 9 ayında strateji valyuta ehtiyatlarının həcmi əhəmiyyətli şəkildə artmışdır. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının valyuta ehtiyatlarının həcmi cari ilin 9 ayında ilin əvvəli ilə müqayisədə 6,3% artmış və 15042,4 milyon ABŞ dolları, Dövlət Neft Fondunun aktivləri isə 4,0% artaraq 37305,3 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması, milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanın və iqtisadiyyatın diversifikasiyasının sürətləndirilməsi, qeyri-neft məhsullarının ixracının genişləndirilməsi və ölkənin ixrac qabiliyyətinin artırılması, regionların davamlı və tarazlı inkişafının təmin edilməsi, sosial yönümlü siyasətin davamlılığının təmin edilməsi 2015-2018-ci illər ərzində Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı siyasətinin prioritet vəzifələri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Qarşıdakı 4 il üzrə hazırlanan makroiqtisadi proqnoz göstəriciləri məhz bu prioritetlərin reallaşdırılmasını hədəfləmişdir.

Qarşıdakı ildə ÜDM-in həcmi 59,8 mlrd. manat, real artım tempi isə 104,4% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır.

Neft sektorunun payı ötən illərdə olduğu kimi azalma ilə proqnozlaşdırılmış və qarşıdakı ildə bu nisbətə 34,0% olması gözlənilir.

Qeyri-neft sektoru üzrə proqnozlaşdırılan ÜDM-in həcmi 39,5 mlrd.manat təşkil edir ki, bunun da 33,8 mlrd. manatı və ya 85,6%-i tikinti, sosial və digər sahələrin payına düşür.

Makroiqtisadi müstəvidə mühüm göstərici hesab edilən ÜDM-in deflyatorunun mənfi proqnozla verilməsi daha çox eyni göstəricinin neft sektoru üzrə qeydə alınması ilə bağlıdır.

İstehlak qiymətləri indeksi üzrə proqnozun 2,3% nisbətində proqnozlaşdırılması qarşıdakı dövrdə də bu makrogöstəricinin birrəqəmli olacağını göstərir. Eyni zamanda, qeyd olunmalıdır ki, son illərdə “Qlobal Rəqabətlik Hesabatı”nda inflyasiyanın səviyyəsinin aşağı olmasına görə ölkəmiz dünya üzrə 1-ci yerdə qərarlaşmaqdadır.

Məzənnə siyasətinin xarici amillərdən asılı olaraq çevik tənzimlənməsi ilə qarşıdakı illərdə pul siyasətinin makroiqtisadi tarazlığın və dayanıqlığın təmin

olunmasına, eyni zamanda bank sistemində maliyyə sabitliyinin qorunmasına nail olunacaqdır.

2015-ci ildə iqtisadi artım və inkişaf proseslərinin dəyişkən qlobal konyunktur və daxili iqtisadi fəallıq şəraitində davam edəcəyi, qlobal iqtisadiyyatın arım dinamikasının kövrəkliyi, inflyasiyanın qlobal amillərinin güclənməsi, aparıcı valyutaların məzənnələrinin yüksək volatilliyinin müşahidə olunması ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına açıq olması şəraitində qlobal iqtisadiyyatdan gələ bilən risklərin neytrallaşdırılması və makroiqtisadi sabitliyin qorunmasının aktuallığını artırır.

Bu isə öz növbəsində pul və maliyyə sabitliyi siyasətinin strateji çərçivəsinin təkmilləşdirilməsini, daha çevik məzənnə siyasətinin tətbiqi şərtlərinin mütəmadi araşdırılmasını, pul siyasəti qərarlarının iqtisadiyyata ötürücülüyünün mexanizmini qiymətləndirməyə imkan verən tədqiqat bazasının dərinləşdirilməsini şərtləndirir.

Bütün bunlar isə özlüyündə dövlət maliyyə sferasının sabitləşdirilməsi, pul təkliflərinin mövcud iqtisadi duruma uyğunlaşdırılması, fiskal və monetar siyasətlə vəhdətdə vahid mexanizm olaraq bir strateji istiqamətdə həyata keçirilməsinin zəruriliyini bildirir.

“Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlara görə, 2015-ci ilin neft gəlirləri xam neftin 1 bareli üçün 90,0 ABŞ dolları səviyyəsində hesablanmışdır. 2015-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsinə dair təqdim edilmiş izahatda göstəriləyi kimi, son dövrlərdə neftin qiymətində müxtəlif iqtisadi-siyasi proseslərin təsiri ilə azalma meyli müşahidə olunmaqdadır və bu müəyyən müddət ərzində davam edə bilər.

Manatın ABŞ dollarına nəzərən kursunun, son illərdə olduğu kimi, 0,784 nisbətində müəyyən edilməsi milli valyutanın stabil vəziyyətinin göstəricisi kimi qəbul olunmalıdır.

Qarşıdakı ildə əsas kapitala yönəldilən investisiyaların həcmi 19,8 mlrd. manat, o cümlədən, daxili investisiyaların həcmi 14,4 mlrd. manat həcmində proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ildə əhalinin gəlirləri 43,8 mlrd. manat məbləğində, real artım tempi isə 5,8% səviyyəsində proqnozlaşdırılır. Ölkə üzrə orta aylıq əmək haqqının real artım tempi əvvəlki illərlə müqayisədə bir qədər də artaraq 4,8% təşkil etməklə, xidmət sektorunda xüsusilə nəzərəcarpacaq olacaqdır. Nominal ifadədə 2015-ci ildə orta aylıq əmək haqqı göstəricisi 485,5 manat (619 ABŞ dolları) məbləğində gözlənilir.

Makroiqtisadi proqnozların təhlili göstərir ki, əsas artım məhz “Azərbaycan 2020:Gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyasında prioritet istiqamətlər kimi müəyyən edilmiş turizm, İKT, nəqliyyat sektorlarında gözlənilir. Bu, iqtisadi siyasətin prioritetlərinin ölkənin ən mühüm strateji istiqamətləri ilə uzlaşdırıldığını və müəyyən edilən vəzifələrin qoyulan hədəflərə uyğun olduğunu təsdiq edir.

Mövcud statistik məlumatların təhlili ölkə üzrə iqtisadi fəal əhalinin, o cümlədən büdcə sektorunda çalışanların sayının qarşıdakı illərdə tədricən artacağını göstərir. Bununla yanaşı, qeyd olunmalıdır ki, büdcə sektorunda çalışanların sayının iqtisadi fəal əhaliyə nisbəti İƏİT ölkələrinin son illər üçün müvafiq göstəricisindən (13,3%) 1,7 faiz bəndi aşağıdır. Ayrı-ayrı ölkələr üzrə götürüldükdə isə həmin nisbət Birləşmiş Krallıqda 17,4%, İsveçdə 26,2%, Norveçdə 29,3%, Finlandiyada 22,9%, Fransada 21,9%, Danimarkada 28,7%, Estoniyada 18,7%, Macarıstanda 19,5%-dir.

Büdcə layihəsinin əsas göstəriciləri

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin təhlili. “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsində (Maddə 1) dövlət büdcəsinin gəlirləri 19438,0 mln. manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır. Bu, 2013-cü ilin icra göstəricisi ilə müqayisədə 58,3 mln. manat və ya 0,3% az, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə isə 1054,0 mln. manat və ya 5,7% çoxdur.

Növbəti il üçün dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ÜDM-ə nisbəti 32,5% təşkil edir ki, bu da 2013-cü ilin icra göstəricisindən 1,3 faiz bəndi az, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisindən isə 1,1 faiz bəndi çoxdur. Qeyd edək ki, 2016-2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ÜDM-ə nisbəti müvafiq olaraq 30,7%, 29,1% və 27,3% nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da ÜDM-in artım tempinin gəlirlərin artım tempini üstələməsi ilə əlaqədardır.

Dövlət büdcəsinin gəlirləri üzrə 2014-cü illə müqayisədə nəzərdə tutulan əsas artımlar Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar üzrə 1051,1 mln. manat, ƏDV üzrə 247,0 mln. manat, fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə 100,0 mln. manat, əsas azalmalar isə aksiz vergisi üzrə 190,5 mln. manat, Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixrac xərcləri çıxılmaqla) ölkədaxili topdansatış qiyməti arasındakı fərqdən daxilolmalar üzrə 118,0 mln. manat, büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar üzrə 100,0 mln. manat olmaqla proqnozlaşdırılmışdır.

Dövlət Neft Fondundan transfert 10388,0 mln. manat məbləğində proqnozlaşdırılır ki, bu da 2013-2014-cü illərin müvafiq göstəricilərindən 962,0 mln. manat az və 1051,0 mln. manat çoxdur.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tərkibində xüsusi çəkisinə görə əsas daxilolmalar Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar - 53,4%, ƏDV - 17,8%, hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi -11,4%, fiziki şəxslərin gəlir vergisi - 5,1% təşkil edir ki, 2014-cü il üçün həmin göstəricilər müvafiq olaraq 50,8%, 17,5%, 12,1%, 4,8% nəzərdə tutulmuşdur. Göründüyü kimi, DNF-dən daxilolmaların xüsusi çəkisində 2014-cü illə müqayisədə 2015-ci ildə çoxalma gözlənilsə də, hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi istisna olmaqla digər qeyd olunmuş mənbələr üzrə xüsusi çəki göstəricilərinin də artımı proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ildə dövlət büdcəsinin qeyri-vergi gəlirləri 11580400,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır. Bu da 2013-cü ilin icrasına nisbətən 936897,2 min manat və ya 7,5% az, 2014-cü ilin proqnozuna nisbətən isə 874400,0 min manat və ya 8,2% çoxdur. Qeyd edək ki, qeyri-vergi gəlirləri üzrə xarici dövlətlərə verilmiş kreditlər üzrə daxilolmalar 2013-cü ilin icra göstəricisindən 13206,5 min manat və ya 16,6 dəfə, 2014-cü ilin proqnoz göstəricisindən isə 10977,0 min manat və ya 4,6 dəfə çox olmaqla ən böyük artım tempinə malik olacaq.

Təhlil göstərir ki, qeyri-neft sektoru üzrə gəlirlərin artımının 2013-cü illə müqayisədə 2015-ci ildə gözlənilən artımı DNF-dən daxilolmalardan gözlənilən artıma, demək olar ki, bərabərdir. Neft Fondundan transfertin artmasına baxmayaraq qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artması “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” Konsepsiyasında müəyyən edilmiş hədəflərin reallaşdırılmasına xidmət etməkdədir. Beləliklə, “Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatlara görə 2015-ci ildə ümumilikdə dövlət büdcəsi gəlirlərinin 65,3%-i neft sektorunun hesabına maliyyələşdiriləcəkdir ki, bu da 2013-2014-cü illərin müvafiq göstəriciləri ilə müqayisədə azdır və neftdən gələn gəlirlərin xüsusi çəkisinin azalma meyli olduğunu göstərir.

“Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsində (Maddə 2) dövlət büdcəsinin gəlir mənbələrinin strukturunda müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. Belə ki, “Büdcədən verilmiş kreditlər üzrə daxilolmalar”, “Vahid xəzinə hesabının qalığının (sərbəst qalığın) idarəetməyə verilməsindən daxilolmalar” və “Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondu”na daxilolmalar”, əvvəlki illərdən fərqli olaraq, növbəti il üçün dövlət büdcəsi ilə bağlı Qanun layihəsində mədaxil mənbələri kimi deyil, “sair daxilolmalar”ın tərkibində müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda, qeyd edək ki, Qanun layihəsinin “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun və “Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondu”nun formalaşma mənbələrini müəyyən edən 3-cü maddəsində də dəyişikliklər edilmişdir.

Belə ki, “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun mədaxil mənbələri sırasında ilk dəfə olaraq “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş gəlirlərindən ayrılan vəsait” əlavə olunmuş və bu, 75300,0 min manat məbləğində nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd edək ki, “Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlarda bu dəyişikliyin səbəbi kimi Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının dinamik inkişafının qorunub saxlanması, regionlarda sosial inkişafın təmin olunmasında, sahibkarlıq mühitinin daha geniş yayılmasında və əhalinin ölkənin digər yaşayış məntəqələri ilə avtomobil əlaqələrinin yaxşılaşdırılmasında müasir tipli yolların əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu sahədə görülən işlərin sürətləndirilməsi, avtomobil yolları şəbəkəsinin səmərəli istismarı və qənaətbəxş vəziyyətdə saxlanılmasının təmin edilməsi göstərilmişdir. Beləliklə,

2015-ci ildə “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun vəsaiti 2014-cü ilin müvafiq göstəricisindən 76000,0 min manat çox olmaqla 290000,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ilin dövlət büdcəsi haqqında Qanun layihəsində, mənbələrin strukturunda aparılmış dəyişiklik “Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondu”nun mədaxil mənbələrinin də layihədə göstərilməməsinə səbəb olmuş və Fondun vəsaiti mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait hesabına, 160000,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır.

Qanun layihəsinin 5-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların ixracı zamanı məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixracla bağlı xərclər çıxılmaqla) ölkədaxili topdansatış qiyməti arasındakı fərqdən dövlət büdcəsinə 30 faiz həcmində yığım tutulması, eyni zamanda, ilk dəfə olaraq, bu yığımların vergi ödəyicisinin vergilər, faizlər, maliyyə sanksiyaları və inzibati cərimələr üzrə digər borclarının ödənilməsinə aid edilmədiyi qeyd olunmuşdur. Bu əlavə, fikrimizcə, sanksiya və cərimələr və yığımın əsas məbləği arasında sərhədlərin müəyyənləşdirilməsinə, son nəticədə isə, şəffaflığın təmin edilməsinə xidmət edəcək.

2015-ci ilin dövlət büdcəsinin gəlirləri ilə bağlı məlumatların təhlili bir sıra təklifləri formalaşdırmaq imkanı vermişdir, o cümlədən Palata tərəfindən büdcə prosesini tənzimləyən qanunvericilik aktlarında iri dövlət vergi ödəyicilərinin (Dövlət Neft Şirkəti, “Azərenerji” ASC, “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi sisteminə daxil olan, səhmləri (payları) dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər, “Azərsu” SC, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC, “Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi” QSC, “Bakıelektrikşəbəkə” ASC və “Bakı Metropoliteni” QSC) gəlirlər və xərclər smetalarının rüblük bölgədə layihələrinin növbəti ilin dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birlikdə təqdim edilən məlumatlara daxil edilməsi, vergi ödəyiciləri olan fiziki şəxslərin əhəmiyyətli hissəsinin sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə gəlirlərindən gəlir vergisinin ödəyicisi olduğunu və bu vergi üzrə daxilolmanın maddəyə aid olmayan fəaliyyətdən gəlir vergisi maddəsində göstərilən vergi məbləğinin 50%-dən çoxunu təşkil etdiyini nəzərə alaraq, bu mənbə üzrə daxilolmaların əhatəli iqtisadi təhlilinin aparılmasını təmin etmək məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə gəlirlərdən gəlir vergisinin uçotunun təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq təcrübəni nəzərə alaraq aksizli malların siyahısına yenidən baxılması, hesabat dövründə spirtli içkilərin bütün digər növləri və pivə idxalı üzrə aksiz vergisinin icrası səviyyəsinə təsir göstərən amillərin proqnozların tərtibi zamanı nəzərə alınması, Azərbaycan Respublikasının avtonəqliyyat vasitələri sahibləri tərəfindən ödənilən yol vergisinin hesablanmasına və ödənilməsinə təsir göstərən amillər, o cümlədən fiziki şəxslər tərəfindən ödənilən yol vergisi üzrə dövlət büdcəsinin qarşısında yaranan öhdəliklərin bəyanətmə prosedurunun qanunvericiliklə tənzimlənməməsi, eləcə də “Yol hərəkəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 15 mart tarixli, 40 nömrəli Qərarı ilə

təsdiq edilmiş “Nəqliyyat vasitələrinə və onların qoşqularına dövlət texniki baxışının keçirilməsi qaydaları haqqında Nümunəvi Əsasnamə”sinə edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində yol vergisinin hesablanmasında və ödənilməsində yaranmış qeyri müəyyinliyin aradan qaldırılması məqsədilə qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliyin edilməsi, dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar üzrə proqnoz hesablamalar aparılarkən, dövlət əmlakının və torpaqların icarə sahələrinin, icarə müqavilələrinin sayının strukturu və dinamikasının, yeni bağlana biləcək müqavilələr üzrə potensialın, həmçinin icarə haqlarının faktiki və cari ilin sonuna gözlənilən qalığının nəzərə alınması, yerli icra hakimiyyətləri orqanları tərəfindən bağlanmış torpaq icarə müqavilələri, icarəçilərin və icarədarların əhatə dairəsi, icarəyə verilmiş torpaq sahələri üzrə müəyyən edilmiş icarə haqları, onların həcmi və dinamikası barədə aidiyyəti vergi orqanları ilə birgə monitorinqlərin (məlumat mübadiləsinin) aparılması, “Alınmış büdcə ssudaları üzrə alınan faizlər” üzrə daxilolmaların təqdim olunmuş büdcə layihəsində ayrıca mədaxil mənbəyi kimi göstərilməsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir.

Dövlət büdcəsinin xərclərinin təhlili. “Büdcə zərfi”nə daxil olan sənədlərə əsasən növbəti ildə dövlət büdcəsinin xərclərində əsas prioritet iqtisadi və sosial islahatlara dəstək olmaq, o cümlədən, dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş proqramların və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi, dövlətin müdafiə qabiliyyətinin gücləndirilməsi, iqtisadi, ərzaq, ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi, investisiya və sosial proqramların, xarici borc və öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə, qeyri-neft sektorunun inkişafına, bu sektorda yeni istehsal və xidmət müəssisələrinin yaradılmasına, sənayeləşmənin sürətləndirilməsinə, ölkənin enerji potensialının gücləndirilməsinə və bərpa olunan enerji növlərinin çeşidlərinin və bu növ enerjinin ölkənin enerji potensialında xüsusi çəkisinin artırılmasına nail olunması, I Avropa Oyunlarının keçirilməsi üçün idman infrastrukturlarının yaradılması, hazırlıq və digər təşkilati işlər, Azərbaycan qazının dünya bazarına nəqli ilə əlaqədar Cənub Qaz Dəhlizinin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağının tammiqyaslı işlənməsi, Cənubi Qafqaz Boru Kəməri (CQBK) genişləndirilməsi, Trans-Anadolu Boru Kəmərinin (TANAP) və Trans-Adriatik Boru Kəməri (TAP) layihələrinin həyata keçirilməsi, dövlət xərcləri üzrə struktur islahatlarının davam etdirilməsi, yeni təşkilatların və xidmətlərin fəaliyyətə başlaması və s. istiqamətlərə yönəldiləcəkdir.

Beləliklə, “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsində dövlət büdcəsinin xərcləri 21100,0 mln. manat məbləğində olmaqla 2013-cü ilin icra göstəricisi ilə müqayisədə 1956,5 mln. manat və ya 10,2%, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə isə 1037,0 mln. manat və ya 5,2% çox proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci il üçün dövlət büdcəsinin xərclərinin ÜDM-də xüsusi çəkisinin 35,3% olması proqnozlaşdırılmışdır. Respublikamızın ildən-ilə iqtisadi inkişafı, həyata

keçirilən genişmiqyaslı iqtisadi layihələr, ümumiyyətlə, inkişaf etməkdə olan ölkələr sırasında olması büdcə xərclərini artımını şərtləndirir və bu xərclərin ÜDM-ə nisbətinin yüksək olması iqtisadi inkişafın davamlılığının təmin edilməsində dövlət büdcəsinin rolunun artırılması kimi qəbul olunmalıdır.

Növbəti ildə dövlət büdcəsi xərclərinin ÜDM-ə faiz nisbəti əvvəlki illə müqayisədə funksional təsnifat(Maddə 8)üzrə bir sıra bölmələrdə, o cümlədən “Sənaye tikinti və faydalı qazıntılar” bölməsində 0,9 faiz bəndi, “Müdafiə” bölməsində 0,2 faiz bəndi, “Səhiyyə” bölməsində 0,1 faiz bəndi artımla proqnozlaşdırılmış, “Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq”, “Sosial müdafiə və sosial təminat”, “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölmələrində 0,1 faiz bəndi azalma ilə nəzərdə tutulmuş, digər bölmələrdə isə demək olar ki, dəyişməz qalmışdır.

Funksional təsnifat üzrə bölmələrin ümumi dövlət büdcəsi xərclərində xüsusi çəkili üzrə də eyni hallar müşahidə edilmişdir. Növbəti ildə funksional təsnifatın bir sıra bölmələrinin dövlət büdcəsinin ümumi xərclərində paylarının azalması gözlənilir. Bu azalma “Təhsil” bölməsində 0,1 faiz bəndi, “Mənzil və kommunal təsərrüfatı” bölməsində 0,2 faiz bəndi, “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsində 0,3 faiz bəndi, “Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq” bölməsində 0,4 faiz bəndi, “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölmələrində 0,5 faiz bəndi, “Sosial müdafiə və sosial təminat” bölməsində 0,7 faiz bəndi təşkil edəcəkdir. “Yanacaq və enerji”, “Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi”, “Nəqliyyat və rabitə” və “İqtisadi fəaliyyət” bölmələrinin xüsusi çəkili əvvəlki il səviyyəsində olmaqla dəyişməmiş, digər bölmələrin xüsusi çəkili üzrə artımların olması gözlənilir. Bu artımlar əsasən “Sənaye, tikinti və faydalı qazıntılar” bölməsində 1,6 faiz bəndi, “Müdafiə” bölməsində 0,3 faiz bəndi, “Səhiyyə” və “Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən sahədə fəaliyyət” bölməsində isə 0,1 faiz bəndi təşkil edəcəkdir.

Xüsusi çəkisi yüksək olan bölmələr arasında sənaye, tikinti və faydalı qazıntılar 33%, əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər 12,8%, sosial müdafiə və sosial təminat 9,8%, təhsil xərclərinin payı 8,1% nisbətində proqnozlaşdırılır.

Dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifatı üzrə 2014-cü ilin proqnoz göstəriciləri ilə müqayisədə növbəti ildə artımlar “Sənaye, tikinti və faydalı qazıntılar” bölməsində 669,7 mln. manat və ya 10,7%, “Müdafiə” bölməsində 141,2 mln. manat və ya 8,6%, “Təhsil” bölməsində 57,7 mln. manat və ya 3,5%, “Səhiyyə” bölməsində 52,1 mln. manat və ya 7,2%, “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsində 49,0 mln. manat və ya 2,5%, “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölməsində 27,9 mln. manat və ya 1,0%, “Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən sahədə fəaliyyət” bölməsində 36,3 mln. manat və ya 11,7%, “Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi” bölməsində 33,3 mln. manat və ya 5,9%, “İqtisadi fəaliyyət” bölməsində 17,1 mln. manat və ya 5,2%,

“Nəqliyyat və rabitə” bölməsində 6,9 mln. manat və ya 5,7%, “Yanacaq və enerji” bölməsində 4,1 mln. manat və ya 2,2 dəfə, azalmalar isə “Sosial müdafiə və sosial təminat” bölməsində 31,7 mln. manat və ya 1,5%, “Mənzil və kommunal təsərrüfatı” bölməsində 13,4 mln. manat və ya 2,9%, “Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq” bölməsində 13,2 mln. manat və ya 1,1% səviyyəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, bunların nəticəsində dövlət büdcəsinin ümumi xərcləri 2013-cü ilin icra göstəricisi ilə müqayisədə 1956,5 mln. manat və ya 10,2%, 2014-cü illə müqayisədə isə 1037,0 mln. manat və ya 5,2% artmışdır.

Ayrı-ayrılıqda bölmə və köməkçi bölmələri üzrə götürdükdə aşağıdakı mənzərəni müşahidə etmiş oluruq.

Ümumi dövlət xidmətləri üzrə xərclər 2015-ci ildə 2046,5 mln. manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 2,4%, 2013-cü ilin icrası ilə müqayisədə 25,1% çoxdur. Bu bölmənin 27,0%-ni qanunvericilik və icra hakimiyyəti, yerli özünüidarətmə orqanlarının saxlanması ilə bağlı xərclər təşkil edəcək ki, bu məqsədlə 552,4 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Təhlil göstərir ki, qeyd olunan köməkçi bölmə üzrə xərclərin 56,1%-nin əmək haqqı xərclərinə yönəldilməsi məqsədlə proqnozlaşdırılmışdır.

Dövlət Statistika Komitəsinin 2014-cü ilin əvvəlinə verdiyi məlumatlara görə dövlət qulluqçularının sayı 29710 nəfər, orta aylıq əmək haqları 464 manat təşkil etmişdir. Dövlət qulluqçularının 2752 nəfərinin DSMF-də çalışdığını və həmin şəxslərin əmək haqqının büdcədən kənar vəsaitlər hesabına ödənildiyini nəzərə alsaq, 2015-ci ildə büdcədə dövlət qulluqçularının əmək haqqının ödənilməsinə təqribən 150,0 mln. manat vəsaitin yönəldiləcəyini qeyd edə bilərik.

Beləliklə, dövlət qulluqçularının əmək haqqı 2015-ci ildə qanunverici və icra hakimiyyəti, yerli özünü idarətmə orqanları üzrə əmək haqqının 48,3%-ni təşkil etsə də, dövlət büdcəsinin əmək haqqı xərcinin 5,0%-dən də az hissəsini əhatə edəcək. Bunu və ötən illərlə müqayisədə azalma meylini nəzərə alaraq, idarətmə kontingentinin dövlət büdcəsi üçün ciddi fiskal yük olmadığını qətiyyətlə qeyd etmək olar.

Elm xərclərinə 2015-ci ildə 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisi ilə müqayisədə 25,5 mln. manat çox olmaqla 142,5 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2014-cü ilin müvafiq göstəricisinin 97,0%-ni təşkil edəcək.

Məlumatların təhlili göstərir ki, elm xərclərinin 2014-cü illə müqayisədə 2015-ci ildə gözlənilən azalması həmin xərclərin əsas funksional istiqamətləri üzrə deyil, büdcədən kənar xərclərin təqribən 60,0% azalması hesabına nəzərdə tutulub. Elm xərclərinin funksional məqsədlərinə xidmət edən xərclərin növbəti ildə artımı proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ildə elm xərcləri ənənəvi institutlarla yanaşı biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərini nəzərə alaraq yaradılmış Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Bilik Fondunun fəaliyyəti üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Büdcələr arasında transfertlər iki paraqrafdan ibarət olmaqla Naxçıvan Muxtar Respublikasına transfert və bələdiyyə büdcəsinə ayrılan dotasiyaları özündə birləşdirir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinə verilən dotasiyanın həcmi 2015-ci il dövlət büdcəsi layihəsində 297,7 mln. manat məbləğində nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da cari illə müqayisədə 14,0 mln. manat və ya 4,9% çoxdur. Bu artım əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikasında müvafiq dövlət proqramları çərçivəsində həyata keçirilən sosial və infrastruktur təyinatlı layihələrin maliyyələşdirilməsilə əlaqələndirilmişdir.

Yerli (bələdiyyə) büdcələrə verilən dotasiyanın həcmi 2015-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsində 5200,0 min manat proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da cari ilin göstəricisi ilə eynidir. Qeyd olunan məbləğin 2014-cü ilin göstəricisinə bərabər məbləğdə nəzərdə tutulması ölkə üzrə bələdiyyə saylarının azaldılması və bələdiyyələrin fəaliyyəti ilə bağlı mövcud qanunvericilik bazasında edilmiş dəyişikliklər nəticəsində bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin artması (şəhərlərin və rayon mərkəzlərinin məhəllədaxili yolları, habelə kənd və qəsəbələrin ərazisində yerləşən küçələr, keçidlər, ictimai nəqliyyat xətləri və yol qurğularının bələdiyyələrin balansına verilməsi) ilə əlaqələndirmək olar. Belə ki, ölkə üzrə bələdiyyələrin sayının azalması dövlət büdcəsindən hər bir bələdiyyəyə ayrılan vəsaitin həcmının artımını, bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin artması isə onların yığım əmsalının artımı ilə nəticələnməsini nəzərdə tutulur.

Təhsil xərcləri üzrə 2015-ci il üçün 1711,2 mln. manat olmaqla, 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisinə nisbətən 273,5 mln. manat və ya 19,0%, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 57,7 mln. manat və ya 3,5% çox vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Bu xərclərin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisi 8,1% səviyyəsində nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu da nəzərə alınmaqla bu xərclərin ÜDM-ə faiz nisbətinin 3,1%-dən çox olacağı gözlənilir. Büdcə zərfinə daxil olan məlumatlara əsasən 2015-ci il dövlət büdcəsində təhsil xərcləri üçün ayrılan vəsaitin 313,9 mln. manatı və ya bölmə üzrə xərclərin 18,3%-i bir sıra dövlət proqramlarının və tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ildə təhsil xərclərinin 14,8%-i təhsil sahəsində islahatlarla bağlı proqnozlaşdırılmışdır. Bu xərclərin 2014-ci ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 222599,5 min manat çox olacağı nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının müvafiq dövlət büdcəsi xərclərinin “Təhsil” bölməsi üzrə köməkçi bölmə və paraqraflarının adlarının “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda göstərilən təhsil pillələrinin adlarına uyğunlaşdırılması təklifi təqdim edilmiş “Büdcə zərfi”ndə

nəzərə alındığı Rəydə qeyd olunmuş, eyni zamanda, görülmüş işlərlə yanaşı, xərc istiqamətlərinin ünvanlılığının təmin edilməsi məqsədilə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 6 oktyabr tarixli “Azərbaycan Respublikası vahid büdcə təsnifatının təsdiq edilməsi barədə” Qərarında da müvafiq düzəlişlərin edilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

Səhiyyə xərcləri üçün 2015-ci ilin dövlət büdcəsində 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisinə nisbətən 158,7 mln. manat və ya 25,6%, 2014-cü illə müqayisədə 52,1 mln. manat və ya 7,2% çox olmaqla 777,7 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Səhiyyə xərclərinin dövlət büdcəsində xüsusi çəkisi 1,3%, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri nəzərə alınmaqla isə 4,7% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu da nəzərə alınmaqla bu xərclərin ÜDM-ə faiz nisbəti 1,6% təşkil edəcək.

2015-ci ildə səhiyyə xərcləri üçün ayrılacaq vəsaitin 198,6 mln. manatı və ya 25,5%-i proqram və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədilə nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edək ki, 2015-ci ildə dərman vasitələrinin satın alınması üzrə xərclərin mərkəzləşdirilmiş qaydada Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən icrası nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da son nəticədə dövlət büdcəsi vəsaitlərindən səmərəli istifadə olunması və əhəlinin sağlamlığının qorunması sahəsində tədbirlərin gücləndirilməsi məqsədini güdür.

Sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinə 2015-ci ilin dövlət büdcəsində 2040,5 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Bu da 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisinə nisbətən 16,4% çox olmaqla, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisinin 98,5%-i səviyyəsindədir. Bu bölmənin 2015-ci ilin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisinin 9,8% olması proqnozlaşdırılmışdır. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu da nəzərə alınmaqla 2015-ci ildə bu xərclərin ÜDM-ə faiz nisbəti 3,5% təşkil edəcəkdir.

Qeyd edək ki, sosial müdafiə və sosial təminat xərclərində 2014-cü illə müqayisədə 2015-ci ildə gözlənilən azalma malların (işlərin və xidmətlərin) alınması ilə bağlı xərclərin azalması ilə bağlı olacaq. Belə ki, cari illə müqayisədə növbəti ildə həmin xərclərin 44,0% azalması proqnozlaşdırılmışdır.

Sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinin 1100 mln. manatı və ya 54%-ni DSMF-ə transfert təşkil edəcək. Dövlət büdcəsindən alınan transfertin 1142,0 mln. manatdan 1100,0 mln. manata qədər azalması Fondun büdcədən asılılığının azaldılması istiqamətində müsbət addım hesab oluna bilər. Təqdim edilmiş məlumatlara görə 2015-ci ildə “**Sənaye, tikinti və faydalı qazıntılar**” bölməsinə 6951,6 mln. manat və ya 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 10,7% çox vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Bu bölmənin büdcə xərclərində xüsusi çəkisinin 33,0% olacağı gözlənilir ki, bu da 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 1,7 faiz bəndi çoxdur. Bu bölmənin ÜDM-ə faiz nisbəti 11,6% proqnozlaşdırılır.

“Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlara görə bölmə üzrə Bakı şəhərində I Avropa Oyunlarının keçirilməsi üçün idman infrastrukturlarının yaradılması, hazırlıq və digər təşkilati işlərlə bağlı xərclərə 1,3 mlrd. manat, Azərbaycan qazının dünya bazarına nəqli ilə əlaqədar Cənub Qaz Dəhlizinin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağının tammiqyaslı işlənməsi, Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin (CQBK) genişləndirilməsi, Trans-Anadolu Boru Kəməri (TANAP) və Trans-Adriatik Boru Kəməri (TAP) layihələrinin həyata keçirilməsi üçün 928,0 mln. manat vəsait sərf ediləcəkdir.

2015-ci il üçün dövlət əsaslı vəsait qoyuluşlarının məbləği 2014-cü illə müqayisədə 670,0 mln. manat çox olacağı proqnozlaşdırılır. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşunun strukturunda sosial yönümlü layihələr üzrə 44,1%, infrastruktur layihələri üzrə 0,3% artım proqnozlaşdırılmışdır.

Aparılan müqayisələr göstərir ki, infrastruktur layihələri üzrə artımın əsas mənbəyi xarici kreditlər hesabına maliyyələşmənin artması olsa da, sosial yönümlü layihələr üzrə artım dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin artması ilə bağlı olacaqdır.

Qeyd edək ki, respublikamızda həyata keçirilən layihələrin miqyası və əhəmiyyəti dövlətin əsas investor kimi çıxış etməsini zəruri edir. Yuxarıda da göstəriləyi kimi, sosial yönümlü və institusional layihələrə artımın əsasən dövlət vəsaitləri hesabına həyata keçirilməsi dövlətin sosial funksiyalarının yerinə yetirilməsi məqsədinə xidmət edir. İnfrastruktur layihələri ilə bağlı xərclərin aktiv investisiya layihələri olduğunu, başqa sözlə, həmin layihələrin özünüödəmə qabiliyyətli olmasını nəzərə alsaq, həmin layihələrə vəsaitin artımının xarici kreditlər hesabına təmin edilməsi dövlət vəsaitlərinin əsasən sosial məqsədlərlə yönəldilməsinə şərait yaradır.

“Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatların təhlili Dövlət Investisiya Proqramı çərçivəsində proqnozlaşdırılmış layihələr üzrə, ötən illərdən fərqli olaraq, ehtiyat qismində bölüşdürülməmiş vəsaitin nəzərdə tutulmadığını göstərir. Bu, Hesablama Palatası tərəfindən vəsaitlərin səmərəli və nəticəli, eyni zamanda şəffaf istifadəsi istiqamətində müsbət addım kimi qiymətləndirilir.

Palata aparılmış nəzarət tədbirlərinin nəticələrinə və təqdim edilmiş məlumatların təhlilinə əsaslanaraq qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinin tələblərinə uyğun ölkənin təbii-iqlim şəraiti, mütərəqqi texnologiyalar və yerli tikinti materiallarının istifadəsi nəzərə alınmaqla tikinti normaları və qaydalarının (əsasən tikinti obyektlərinin qiymətləndirilməsi üzrə) təkmilləşdirilməsi üzrə işlərin sürətləndirilməsini və tətbiqini zəruri hesab etmiş, eyni zamanda bütün mənbələr hesabına maliyyələşdirilən investisiya layihələrinin sayı çox olduğundan hər birinin izahını vermək, iqtisadi cəhətdən faydalı olub-olmadığını əsaslandırmaq müəyyən çətinliklər yaratdığından, qanun layihəsinə əlavə edilmiş izahatda həmin layihələrin sahələr, regionlar və başqa göstəricilər üzrə xarakteristikasının verilməsini təklif etmişdir.

Yanacaq və enerji xərcləri ilə bağlı 2015-ci ildə 7625,7 min manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Növbəti ilin büdcəsində ilk dəfə olaraq Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinə 3505,7 min manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da əsasən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 may 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə yaradılmış nüvə texnologiyalarından dinc məqsədlərlə istifadə üçün Azərbaycan Respublikasının Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində “Milli Nüvə Tədqiqatları Mərkəzi” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin yaradılması və onun saxlanma xərclərinin büdcədə nəzərə alınması ilə əlaqədardır.

Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi üzrə xərclərə 2015-ci il dövlət büdcəsindən 596,2 mln. manat və ya 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisinə nisbətən 108,3 mln. manat və ya 22,2%, 2014-cü illə müqayisədə 33,3 mln. manat və yaxud 5,9% çox vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Qarşıdakı ildə bu bölmənin dövlət büdcəsində xüsusi çəkisinin 2,8%, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu da nəzərə alınmaqla ÜDM-ə faiz nisbətinin 1,4% təşkil edəcəyi gözlənilir.

Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri üzrə ayrılmış vəsaitin 258,8 mln. manatı və ya həmin bölmə üzrə xərclərin 43,4%-i müvafiq dövlət proqramlarının və ünvanlı tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd edək ki, bölmə üzrə xərclərin tərkibində ən böyük artım tempi 42,1% olmaqla “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi üzrə xərclərdə gözlənilir. Bu xərclərin də əsas hissəsini subsidiyalar təşkil edəcəkdir.

“Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatlar 2015-ci ildə ilk dəfə olaraq kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində islahatlarla bağlı xərclərə 5742,9 min manat vəsait proqnozlaşdırıldığını göstərir.

Hesablama Palatasının apardığı təhlillər göstərir ki, son illərdə dövlət büdcəsində kənd təsərrüfatı əmlakının sığortalanmasının stimullaşdırılması ilə əlaqədar vəsaitlər nəzərdə tutulsa da, bunun çox az hissəsi istifadə edilir. Belə ki, 2012-ci ildə nəzərdə tutulmuş 750,0 min manatdan 35,1 min manatı və ya 4,7%-i, 2013-cü ildə nəzərdə tutulmuş 1000,0 min manatdan 19,6 min manatı və ya 2,0%-i istifadə olunmuşdur. Ölkədə kənd təsərrüfatına xidmət edən sığorta təşkilatlarının yaradılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi, sığorta üzrə sənədləşmənin sadələşdirilməsi, sığorta haqlarının dövlət tərəfindən ödənilən hissəsinin artırılması və müvafiq təşkilati, maliyyə və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi, eyni zamanda, “Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Dövlət Fondu” və “Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu” üzrə gəlirlərin artırılması üçün potensial imkanlar mövcud olması nəzərə alınaraq bu imkanlardan düzgün istifadə edilməsi Palata tərəfindən məqsədmüvafiq hesab olunmuşdu.

Nəqliyyat və rabitə xərclərinə 2015-ci il dövlət büdcəsində 128,3 mln. manat, 2014-cü illə müqayisədə 6,9 mln. manat və ya 5,7%, 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisinə nisbətən isə 17,8 mln. manat və ya 16,1% çox vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Qarşıdakı ildə bu bölmənin dövlət büdcəsində xüsusi çəkisi 0,6%, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri nəzərə alınmaqla 11,2% nisbətində nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu da nəzərə alınmaqla bu xərclərin ÜDM-ə faiz nisbəti 3,9% təşkil edəcəkdir.

Nəqliyyat, rabitə, informasiya, kommunikasiya sahələrində islahatların aparılması və digər tədbirlərlə bağlı xərclərə 2015-ci ildə 32365,5 min manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır.

İqtisadi fəaliyyət üzrə 2015-ci ildə dövlət büdcəsində 345,3 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da cari ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 5,2% və 2013-cü ilin icrası ilə müqayisədə isə 25,2% çoxdur.

Büdcə zərfinə daxil olan məlumatlara əsasən 2015-ci ilin dövlət büdcəsində sahibkarlığın inkişafına, sosial ipotekanın tətbiqinin genişləndirilməsini, aqrar sahəyə dəstəyin artırılmasına və Rabitə və Yüksək Texnologiyaları Nazirliyinin nəzdində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fonduna vəsait ayrılması proqnozlaşdırılmışdır.

Hesablama Palatası tərəfindən həyata keçirilən nəzarət tədbirlərinin nəticəsi olaraq, Rəydə, kənd təsərrüfatı texnikası və texnoloji avadanlıqların lizinqə verilməsi qaydalarında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıların (lizinq alanın) xeyrinə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi, kənd təsərrüfatı texnikası və texnoloji avadanlıqların lizinqə verilməsi qaydalarında lizinq alanın ödəmə qabiliyyətini nəzərə alan şərtlərin daxil edilməsi, lizinq əməliyyatlarına dair daxili nəzarət sisteminin qurulmasının təmin edilməsi, Filiallar tərəfindən kənd təsərrüfatı istehsalçılarına aqrəservis xidmətləri göstərilməsini tənzimləyən vahid normanın hazırlanması məsələlərinə dair zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, böyük həcmli kreditlərin verilməsi tendensiyasının davam etdirilməsi məqsəduyğun hesab olunmuşdur.

“Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatlara görə 2015-ci ildə dövlət büdcəsi xərclərinin 47,6%-i proqram və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə xərclər nəzərə alınmadan, dövlət büdcəsi xərclərinin 3109,5 mln. manatı məqsədli dövlət proqram və tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə yönəldiləcəkdir.

Dünya ölkələri üzrə məlumatların təhlili göstərir ki, dövlət büdcəsi xərclərinin proqramlar əsasında tərtibi üzrə ən böyük göstərici 85,0%-dir. İƏİT ölkələri üzrə bu göstərici 40-60% nisbətində dəyişir.

Göründüyü kimi, 2015-ci il üçün dövlət büdcəsi xərclərinin proqramlar əsasında tərtibi üzrə göstərici mütərəqqi dünya təcrübəsində müşahidə olunan sərhəd

daxilindədir və bu istiqamətdə fəaliyyətin davam etdirilməsi daha yuxarı sərhədlərə yaxınlaşmaq imkanı verir. Ümumiyyətlə, büdcə xərclərinin (xüsusilə də məqsədli) proqramlarla uzlaşdırılması təcrübəsi respublikamızda 2006-cı ildən tətbiq edilməkdədir. Bu, büdcə xərclərinə sistemli yanaşmanı təmin etməkdədir. Qeyd edək ki, həyata keçirilən hər bir proqram üzrə meyarlar sisteminin yaradılması son nəticədə büdcə vəsaitlərindən daha səmərəli istifadəsinin təmin olunmasına və proqramların nəticəliliyinin qiymətləndirilməsinə xidmət etmiş olar.

Funksional təsnifat üzrə sosial, o cümlədən, elm, təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə və sosial təminat, mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən xərclər üçün 5019,6 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2014-cü ilə nisbətən 110,2 mln. manat və ya 2,2% çoxdur. Bütövlükdə həmin sahələr üzrə nəzərdə tutulmuş xərclərin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisi 23,8% təşkil edəcəkdir.

Sosial xərclər üzrə artım əsasən təhsil, səhiyyə və mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən xərclər üzrə müvafiq olaraq 3,5%, 7,2% və 11,7% artımın proqnozlaşdırılması hesabına gözlənilir.

Təhlil göstərir ki, son illərdə olduğu kimi, 2015-ci ilin dövlət büdcəsinin inzibati təsnifat üzrə xərc bölmələrində qurumlarla yanaşı müəyyən tədbirlərin, xüsusilə müxtəlif sahələrdə aparılacaq islahatların həyata keçirilməsi üçün xərclər nəzərdə tutulmuşdur. “Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlara görə, növbəti ildə sosial sahələrdə islahatlarla bağlı ümumilikdə 298,7 mln. manat, real sektorda islahatlarla bağlı isə ümumilikdə 38,1 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır.

Ümumiyyətlə, 2015-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsinə daxil edilmiş tədbirlərin təhlili göstərir ki, müəyyən sahələr üzrə xərclərin xarakteri bu xərclərin icra istiqamətlərini də konkretləşdirir. Belə ki, “Əmək haqqı sistemini təkmilləşdirilməsi ilə bağlı xərclər”, “Əmək haqqı və pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi və digər sosial tədbirlərin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı xərclər”, “Pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı xərclər”, “Kommunal, kommunikasiya xidmətləri və digər tədbirlər ilə bağlı xərclər” kimi tədbirlər icrası nəzərdə tutulmuş istiqamətləri müəyyənləşdirdiyindən dövlət büdcəsinin xərclərində şəffaflığın artırılması imkanlarını mövcud olduğunu qeyd edə bilərik.

“Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatlara görə, 2015-ci ilin dövlət büdcəsində ilk dəfə olaraq, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin yanında yaradılmış Tərcümə Mərkəzinin və Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin saxlanılmasına müvafiq olaraq 2,0 mln. manat və 0,6 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır.

Növbəti ildə ümumi büdcə xərclərinin strukturunda baş verən dəyişikliklər iqtisadi təsnifat üzrə xərc bölmələrinin məbləğlərinə də təsir göstərir və büdcə layihəsində bölmələr üzrə nəzərdə tutulmuş xərclərin xüsusi çəkiləri də əvvəlki illərlə

müqayisədə dəyişəcəkdir. Təqdim olunmuş “Büdcə zərfi”nə əsasən “Qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması” bölməsi ümumi büdcə xərclərində ən böyük xüsusi çəkiyə (40,7%) malikdir və əvvəlki illə müqayisədə bu bölmənin xüsusi çəkisi 2,6 faiz bəndi artacaqdır. Həmin bölmənin tərkibində əsas xüsusi çəkiyə malik olan “Digər maşın və avadanlıqlar” maddəsində vəsaitlər 169,2 mln. manat və ya 12,8%, “Digər tikililərin inşası” yarım-maddəsində isə 670,0 mln. manat və ya 10,7% artma ilə nəzərdə tutulmuşdur.

Növbəti ilin büdcə layihəsində cari illə müqayisədə “Qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması” bölməsinin xüsusi çəkisinin 2,6 faiz bəndi (yaxud 948,6 mln. manat və ya 12,4%), “Əməyin ödənişi” bölməsinin xüsusi çəkisinin 1,2 faiz bəndi (yaxud 417,7 mln. manat və ya 13,8%), “Subsidiyalar və cari transfertlər” bölməsinin xüsusi çəkisinin 0,6 faiz bəndi (yaxud 153,9 mln. manat və ya 23,3%), “Faizlər üzrə ödənişlər” bölməsinin xüsusi çəkisinin 0,1 faiz bəndi (yaxud 34,9 mln. manat və ya 15,6%) artması nəzərdə tutulmuşdur. Layihədə “Maliyyə aktivləri üzrə əməliyyatlar” bölməsinin cari illə müqayisədə xüsusi çəkisi dəyişilməz saxlanılsa da, bu bölmədə nəzərdə tutulmuş xərclərin ümumi həcmi cari ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 5,0 mln. manat və ya 5,3% artacaqdır. Qalan bölmələrin büdcə layihəsinin ümumi xərclərinin xüsusi çəkilərində azalma müşahidə olunur. Əsas azalma “Digər xərclər” bölməsində 2,8 faiz bəndi (463,6 mln. manat və ya 17,7%) təşkil edəcəkdir. Azalmanın səbəbi əsasən bu bölmənin “Sair xərclər” paraqrafında xərclərin azalmasıdır.

2015-ci ildə əməyin ödənişi ilə bağlı 3452,4 mln. manat məbləğində vəsait proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2014-cü ilin ilkin proqnozu ilə müqayisədə 13,8%, ilin sonuna gözlənilən icra göstəricisi ilə müqayisədə isə 16,2% artım deməkdir. Əməyin ödənişi ilə bağlı xərclərin 82,3%-ni əmək haqqı, 17,7%-ni isə əmək haqqına üstəliklər təşkil edəcəkdir.

Ümumiyyətlə, qeyd edək ki, 2015-ci ildə əməyin haqqı, həmçinin bu xərclərə aid olan ştatda olan, ştatdankənar işçilərin əmək haqları və əməyin ödənişi ilə bağlı sair pul ödənişləri ilə bağlı xərclərin 2014-cü illə müqayisədə artım templəri müvafiq olaraq 14,2%, 13,3%, 20,2% və 21,7% təşkil edəcək.

2014-2015-ci illər üzrə Hesablama Palatasına rəy verilməsi üçün təqdim edilmiş büdcə zərfləri üzrə məlumatlara əsasən aparılmış hesablamalar, öz növbəsində, növbəti il üçün sair xərclərin 2014-ci ilin proqnoz və gözlənilən icrası ilə müqayisədə müvafiq olaraq 297,2 min manat və ya 14,7% və 229,7 min manat və ya 11,7% az olduğunu göstərir.

2015-ci ildə sair xərclər həm qurumlar, həm də tədbirlər üzrə nəzərdə tutulmaqla bu xərclərdə xüsusi çəkisi 64,3% və 36,7% təşkil edəcəkdir. Qurumlar və tədbirlər üzrə sair xərclərin ümumi sair xərclərdə payı 2014-cü ilin eyni göstəricilərindən müvafiq olaraq 7 faiz bəndi çox və 7,0 faiz bəndi azdır.

Təhlil nəticəsində, eyni zamanda, müəyyən olunmuşdur ki, sair xərclərin azalması, əsasən, tədbirlər üzrə gözlənilir. Belə ki, 2015-ci il üçün qurumların bu xərclərində müəyyən artım da proqnozlaşdırılmışdır. Tədbirlər üzrə sair xərclərin daha nəzərəcarpacaq azalması, son nəticədə, bu xərclərin ümumi azalmasına səbəb olacaq. Belə ki, 2014-2015-ci illərin “Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatların təhlili göstərir ki, sair xərclərin məbləğinin 2015-ci ildə 2014-cü illə müqayisədə qurumlar üzrə 9,6% artması gözlənilsə də, tədbirlər üzrə azalmanın 34,7% olacağı proqnozlaşdırılır.

Sair xərclərin 2015-ci ildə azalma ilə proqnozlaşdırılması dövlət xərcləri sahəsində xərclərin ünvanlılığının təmin edilməsində, şəffaflığın və hesabatlılığın artırılmasında mühüm addımlardan biri kimi qeyd olunmalıdır.

Təhlil göstərir ki, 2015-ci il üçün dövlət büdcəsinin layihəsində bir neçə xərc maddəsi üzrə ilk dəfə olaraq vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Belə ki, “311131. Digər tikililərin alınması” yarımaddəsi üzrə 80,0 mln. manat, “311320. Qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması” maddəsi üzrə 32549,0 mln. manat və “314100. Torpaq” paragrafi üzrə isə 53000,0 manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur və müxtəlif funksional bölmələrə aid edilmişdir.

“Digər tikililərin alınması” yarımaddəsi ilə bağlı proqnozlaşdırılmış 80,0 mln. manat vəsait “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölməsində “Sosial-iqtisadi və digər zəruri tədbirlərin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı xərclər” üzrə nəzərdə tutulmuşdur.

“Qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması” maddəsi üzrə nəzərdə tutulmuş 32549,0 mln. manat vəsaitin 700,0 min manatı “Elm” köməkçi bölməsinin “Fundamental elm” paragrafında “Maddi-texniki təminatın möhkəmləndirilməsi ilə bağlı xərclər”də, 149,0 min manatı “Hüquq-mühafizə” köməkçi bölməsində Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi üzrə, 500,0 min manatı “Sosial təminat” köməkçi bölməsində “Maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi ilə bağlı xərclər”dən “Digər sosial təminat tədbirləri” paragrafında, 31200,0 min manatı isə “Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən sahədə fəaliyyət” bölməsində “Digər kateqoriyalara aid edilməyən fəaliyyət” köməkçi bölməsində “Maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi ilə bağlı xərclər”indən “Sair tədbirlər” paragrafi üzrə nəzərdə tutulmuşdur.

“Torpaq” paragrafi üzrə proqnozlaşdırılmış 53,0 min manat vəsait isə “Başqa kateqoriyalara aid edilməyən ümumi dövlət xidmətləri” köməkçi bölməsində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin fəaliyyəti ilə bağlı nəzərdə tutulmuşdur.

2015-ci il üçün dövlət büdcəsindən subsidiya və cari transfertlərə nəzərdə tutulmuş vəsaitin 37,5%-i “Ümumi dövlət xidmətləri”, 11,6%-i “Mədəniyyət”, 5,0%-i “Mənzil-kommunal təsərrüfatı”, 24,1%-i “Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı,

balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi”, 6,9%-i “Nəqliyyat və rabitə” və 15,0%-i “İqtisadi fəaliyyət” bölmələrində proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci il dövlət büdcəsinin xərclərində sosialyönlü xərclərə 5826,4 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisi ilə müqayisədə 920,0 mln. manat və ya 18,8%, cari ilin proqnoz göstəriciləri ilə müqayisədə isə 9,2% çoxdur. Bu xərclərin 2015-ci ildə xüsusi çəkisinin 2014-cü illə müqayisədə 1,1% bəndi artaraq 27,7%-ə çatacağı gözlənilir.

Təhlil göstərir ki, sosialyönlü xərclərin artımı bu xərcləri təşkil edən bütün istiqamətlər üzrə proqnozlaşdırılsa da, əməyin ödənişi və dərman, sargı ləvazimatları və materialların alınması ilə bağlı xərclərin artım tempi daha böyük olacaq. Belə ki, həmin xərclərin 2015-ci ildə 2014-cü illə müqayisədə müvafiq olaraq 13,8% və 18,3% artacağı proqnozlaşdırılır.

2015-ci ildə cari xərclərə 10957,8 mln. manat olmaqla, 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisi ilə müqayisədə 1765 mln. manat və yaxud 19,2%, 2014-cü illə müqayisədə 75,8 mln. manat və ya 0,7% çox vəsait nəzərdə tutulmuşdur. 2015-ci ilin dövlət büdcəsi xərclərinin 51,9%-ni cari xərclər təşkil edəcəkdir. Bu, 2013-cü ilin faktiki icra göstəricisi ilə müqayisədə 3,8 faiz bənd çox, 2014-cü illə müqayisədə 2,5 faiz bəndi azdır.

Cari xərclərin 3452,4 mln. manatının və ya 31,5%-nin əmək haqqı xərclərinə yönəldilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Təhlil göstərir ki, əmək haqqı xərclərinin təqribən 41,4%-i təhsil və səhiyyə sahələrində çalışanların əmək haqqının ödənilməsi üçün proqnozlaşdırılmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə hər iki sahəyə müvafiq olaraq 1047,9 mln. manat və 381,1 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur.

Cari xərclərin artımına əmək haqqı ilə yanaşı cari təmirlə bağlı xərclər nəzərəcarpacaq təsir göstərəcək. Belə ki, 2015-ci il üçün həmin xərclər 2014-cü illə müqayisədə 21,0% çox olmaqla proqnozlaşdırılmışdır.

2015-ci ildə əsaslı xərclərə dövlət büdcəsindən 9366,0 mln. manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulur ki, bu da ümumi xərclərin 44,4%-ni təşkil edəcək. Ötən illə müqayisədə bu xərclərin xüsusi çəkisi 2,5 faiz bəndi artmışdır.

Əsaslı xərclərin tərkibində ən böyük artım tempinin digər tikililərin alınması və inşası, eyni zamanda, əsas vəsaitlərin alınması ilə xərclərə aid olacağı gözlənilir.

Regionların inkişafa dəstək baxımından dövlət büdcəsinin tərkib hissəsi olan yerli gəlirlər 2015-ci il dövlət büdcəsində 834,5 mln. manat proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2013-cü ilin faktiki icra göstəriciləri ilə müqayisədə 115,9 mln. manat və ya 16,1% çox, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə isə 52,1 mln. manat və ya 6,7% çoxdur.

2015-ci ildə dövlət büdcəsinin yerli xərcləri 1654,0 mln. manat məbləğində nəzərdə tutulmuşdur. Bu, 2014-cü ilin müvafiq göstəricisindən 24,6 mln. manat və yaxud 1,5%, 2013-cü ilin faktiki icra göstəricilərinə nisbətən 188,5 mln. manat və ya 12,8% çoxdur.

Növbəti ildə yerli xərcləri tənzimləmək üçün dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş xərclərindən ayrılan maliyyə yardımının (dotasiyanın) məbləği cari illə müqayisədə 27613,0 min manat az və ya 819412,0 min manat nəzərdə tutulmuşdur. Həmin məbləğin yerli xərclərin tərkibində xüsusi çəkisi 49,5% təşkil edəcək. 2014-cü illə müqayisədə respublikanın əksər şəhər və rayonları üzrə mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılacaq dotasiyaların məbləği 2015-ci ilin büdcə layihəsində azalma ilə nəzərdə tutulmuşdur. Əsas azalmalar 2014-cü illə müqayisədə Sabirabad rayonu üzrə 2453,0 min manat, Yevlax şəhəri üzrə 2122,0 min manat, Tovuz rayonu üzrə 1790,0 min. manat, Füzuli rayonu üzrə 1734,0 min manat, Gəncə şəhəri üzrə 1626,0 min manat, Saatlı rayonu üzrə 1474,0 min manat, Qazax rayonu üzrə 1350,0 min manat, əsas artımlar isə Ağdam və Xaçmaz rayonları üzrə 423,0 min manat, Qubadlı rayonu üzrə 259,0 min manat, Zəngilan rayonu üzrə 246,0 min manat, Laçın rayonu üzrə 235,0 min manat, Yardımlı rayonu üzrə 213,0 min manat təşkil edəcəkdir.

Təqdim olunmuş Qanun layihəsində (Maddə 11) ilk dəfə olaraq yerli gəlir və xərcləri tənzimləmək üçün ayrılan vəsaitin yuxarı həddi yerli xərcləri təmin etmədikdə həmin şəhər və rayonlara, onların xərclərinin 10 faizindən çox olmayan hissəsi qədər dövlət büdcəsindən vəsait ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd olunan yenilik “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.6-cı maddəsinin tələbləri çərçivəsində yerli gəlirlərin daxilolma əmsalına ehtiyatlı yanaşma mövqeyinin təzahürü kimi qiymətləndirilə bilər.

Dövlət büdcəsinin kəsiri. “Büdcə zərfi”nə görə 2015-ci ildə daxili dövlət borcları üzrə ödəniş məbləği 73,2 mln. manat müəyyən olunmuşdur ki, bu da 2014-cü il üçün müvafiq göstəricidən təqribən 10,0 mln. manat azdır (Maddə 12). Azalmanın əsas borc üzrə ödənişlərlə bağlı olacağını qeyd etməklə, borc məbləğinin bu istiqamət üzrə azalmasını müsbət hal kimi qiymətləndirmək olar.

2015-ci ildə daxili borclanmanın yuxarı həddi (limiti) 1000,0 mln. manat məbləğində (Maddə 13) nəzərdə tutulmuşdu ki, bu da 2014-cü illə müqayisədə 200,0 mln manat azadır.

2015-ci il üçün xarici dövlət borcu üzrə ödəniş məbləği 702963,6 min manat proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da əvvəlki ilin müvafiq göstəricisindən 0,8% çoxdur. Qeyd edək ki, bu istiqamətdə xərclərin artımının faizlər üzrə ödəniş məbləğinin artımında gözlənilməsi cari ildə ölkə tarixində ilk dəfə olaraq 1250,0 mln. ABŞ dolları məbləğində xarici valyuta nominallı dövlət qiymətli kağızlarının beynəlxalq maliyyə bazarlarında yerləşdirilməsi ilə bağlı 2015-ci ildə ödənilməsi nəzərdə tutulan faiz ödənişlərilə əlaqələndirmək olar.

Növbəti ildə xarici borclanmanın yuxarı həddi əvvəlki illə müqayisədə 500,0 mln. manat az olmaqla 1500,0 mlrd. manat səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır.

“Büdcə zərfi”nə daxil olan məlumatlara görə cari ilin 1 iyul tarixinə xarici dövlət borcunun həcmi 6,4 mlrd. ABŞ dolları məbləğində olmuşdur. Bu da cari ilin proqnozlaşdırılan ÜDM-ə nisbətə 8,5% təşkil edir. Xarici kreditlər üzrə maliyyələşən layihələrə 2014-cü ildə 1114,2 mln. manat, 2015-ci ildə 1473,0 mln. manat nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət büdcəsinin kəsirinin yuxarı həddi 2015-ci ilin büdcə layihəsində 1662,0 mln. manat məbləğində nəzərdə tutulmuşdur. Bu, 2014-cü illə müqayisədə 17,0 mln. manat və ya 1,1% azdır. Dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşdirilməsi qiymətli kağızların yerləşdirilməsindən 763 mln. manat (kəsirin maliyyələşməsində payı 45,9%), özəlləşdirmədən daxilolmalar 29 mln. manat (kəsirin maliyyələşməsində payı 1,7%), xarici qrantlar 20 mln. manat (kəsirin maliyyələşməsində payı 1,2%) və dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabının qalığı 850 mln. manat (kəsirin maliyyələşməsində payı 51,1%) hesabına həyata keçiriləcəkdir.

2015-ci ildə dövlət büdcəsi kəsirinin ÜDM-a nisbəti 2,8% təşkil edəcəkdir ki, bu da beynəlxalq təcrübədə təhlükəli hesab olunan həddən (3%) aşağıdır.

2015-ci il üçün proqnozlaşdırılmış büdcə kəsiri ilə bağlı məlumatların təhlili nəticəsində Palata tərəfindən daxili maliyyə ehtiyatlarının səfərbər edilməsinin büdcə siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olduğunu nəzərə alaraq dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşmə strukturunun təkmilləşdirilməsi, dövlət qiymətli kağızlarının satışından daxilolmalar büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi mənbələrindən biri olduğu kimi, onun əsas borc ödənişinin geri qaytarılmasının büdcənin mədaxilinin azalması hesabına həyata keçirilməsi, borc yükünün məqbul səviyyədə saxlanması məqsədilə dövlət zəmanəti ilə kredit almış icraçı təşkilatların borc siyasətinə vaxtında təsir və müdaxilələrin edilməsi, habelə borc dayanıqlığının proqnozlaşdırılmasının keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi, özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə illik proqnozlaşdırılan və təsdiq olunan məbləğlərin ayrı-ayrı özəlləşdirmə (satış) üsulları və özəlləşdirilən əmlak növləri üzrə bölgüsünün aparılması, habelə dövlət büdcəsi layihəsinin tərtibi prosesində təqdim olunan büdcə layihələrində müvafiq məbləğlərin yeni satış və əvvəlki illərdən qalıq borcları üzrə göstərilməsi, büdcə prosesinin şəffaflığının daha da artırılmasının təmin edilməsi məqsədilə dövlət büdcəsi vəsaitlərinin qalığının artmasının (azalmasının) büdcə təsnifatı kodları üzrə əks olunmasını nəzərdə tutan müvafiq dəyişikliklərin edilməsi məqsədəuyğun hesab olunmuşdur.

İcmal büdcənin gəlir və xərcləri. Bir qayda olaraq hökumətin bütün gəlir və xərclərini icmal büdcə özündə əks etdirdiyi üçün dövlət büdcəsinin təhlili zamanı icmal büdcə göstəricilərinin makromüstəvidə təhlili zəruridir.

Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il icmal büdcəsinin gəlirləri 20716,8 mln. manat, 2014-cü illə müqayisədə 197,8 mln. manat və ya 1,0% çox, xərcləri 25911,0 mln. manat, 2014-cü illə müqayisədə 3396,7 mln. manat və ya 6,0% çox, o cümlədən, icmal büdcənin tərkib hissəsi kimi Naxçıvan Muxtar Respublikası büdcəsinin gəlir və xərcləri 366,7 mln. manat (2014-cü illə müqayisədə 16,7 mln. manat və ya 4,8% çox), Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin gəlir və xərcləri 3056,3 mln. manat (və ya cari illə müqayisədə 127,8 mln. manat və ya 4,4% çox), Dövlət Neft Fondunun xərcləri 12304,8 mln. manat (və ya cari illə müqayisədə 1013,0 mln. manat və ya 9,0% çox), habelə xarici kreditlər hesabına maliyyələşən layihələr üzrə xərclər 1473,0 mln. manat (və ya cari illə müqayisədə 358,8 və ya 32,2% çox) məbləğində nəzərdə tutulmuşdur.

İcmal büdcə xərclərinin ÜDM-ə nisbətinin 2015-ci ildə 43,3% olacağı proqnozlaşdırılmışdır. BVF-in hesabatlarında bu nisbət 33 inkişaf etmiş ölkə üzrə orta göstəricisi 40,5%, Avrozona üzrə orta göstəricinin 49,8% səviyyəsində olması proqnozlaşdırılır. Həmçinin 33 ölkənin 22-də həmin nisbət 2015-ci ildə 40%-dən yüksək olacağı qeyd edilir. Göründüyü kimi, ölkəmiz üzrə bu göstərici beynəlxalq təcrübədə inkişaf etmiş ölkələrin göstəricisinə uyğundur. İcmal büdcə xərclərinin 2015-ci ildə ÜDM-ə nisbət göstəricisi Avstriyada (51,1%), Belçika (53,7%), Danimarka (54,9%), Finlandiya (56,1%) kimi ölkələrdən aşağı olsa da, Çexiya (42,2%), Niderland (45,2%), Norveç (44,9%) üzrə göstəriciyə müvafiqdir.

MDB ölkələri üzrə BVF tərəfindən hazırlanan proqnozlarda Qazaxıstanın icmal büdcə xərclərinin ÜDM-ə faiz nisbəti daha aşağı göstərici ilə ifadə edilsə də Belarus və Ukraynada bu nisbət daha yüksəkdir.

Növbəti ildə dövlət büdcəsindən Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinə 297,7 mln. manat məbləğində dotasiya, Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun xərclərinə birbaşa transfert kimi 1100 mln. manat, büdcə təşkilatlarından sosial ayrımlar kimi 604,1 mln. manat, cəmi 1704,1 mln. manat, Dövlət Neft Fondundan isə dövlət büdcəsinə birbaşa transfert kimi 10388 mln. manat məbləğində vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulmuşdur.

2016-2018-ci illərdə icmal büdcənin gəlir və xərc komponentlərinin təhlili gəlirlər üzrə artım, xərclər üzrə isə əvvəlki illə müqayisədə azalma nəzərdə tutulduğunu qeyd etmək imkanı verir. İcmal büdcə gəlirlərinin strukturunda dövlət büdcəsi gəlirlərinin payı 80%-dək olacaq.

2016-2018-ci illərdə icmal büdcə xərclərində əsas müsbət meyl kimi xarici kreditlər hesabına maliyyələşən layihələr üzrə xərclərin əvvəlki illə müqayisədə azalması qeyd olunmalıdır ki, bu da hökumətin qarşıdakı illərdə borc siyasətinin daha da rasionallaşdırılması kimi qəbul edilə bilər. Digər tərəfdən, dövlət büdcəsi kəsinin proqnozlaşdırılan həcmnin azaldılması makroiqtisadi tarazlığın qorunması üçün mühüm şərtidir.

İcmal büdcə xərclərinin (Maddə 15). 2015-ci ilə proqnozlaşdırılan xərclərinin həcmi 25911,0 mln.manat nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2014-cü ilin proqnozu ilə müqayisədə 6,0% artım deməkdir. Proqnozlaşdırılan dövrdə xərclərin strukturunda əməyin ödənişi 11,7% (əvvəlki illə müqayisədə 13,5% faiz bəndi çox), malların satın alınması 12,4%, təqaüdlər və sosial müavinətlər 14,6% (əvvəlki illə müqayisədə 9,9% faiz bəndi çox), digər xərclər 8,6% (əvvəlki illə müqayisədə 16,6% faiz bəndi az) paya malik olmuşdur.

Beləliklə, 2015-ci ilin icmal büdcənin kəsirinin 5194,1 mln. manat məbləğində olması proqnozlaşdırılır.

Dövlət Neft Fondunun gəlirləri nəzərə alınmadan icmal büdcənin kəsiri 15523,5 mln. manat (Maddə 17) məbləğində proqnozlaşdırılır ki, bu da ÜDM-in 25,8%-i qədərdir.

Dövlət Neft Fondunun proqnozlaşdırılan gəlirləri 10245,6 mln. manat, xərcləri 12304,8 mln. manat, müvafiq olaraq 2059,2 mln. manat həcmində kəsir (ÜDM-ə faiz nisbəti 3,4%) proqnozlaşdırılmışdır.

“Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlarda transfertin birbaşa həcmnin artması ilə yanaşı icmal büdcə kəsirinin strukturunda DNF-in özünün kəsirlə icra ediləcəyi və maliyyə mənbəyi kimi Fondun aktivlərindən əlavə olaraq 2059,0 mln. manat vəsaitin istifadəsinin proqnozlaşdırıldığı, həmçinin DNF-nin kəsirinin həcmnin 2016-cı ildə əvvəlki ilə nisbətən 3,4 dəfə artacağı göstərilmişdir

Beləliklə, ümumiləşmə apararaq, qeyd edə bilərik ki, respublikamızın ildən-ilə iqtisadi inkişafı, həyata keçirilən genişmiqyaslı iqtisadi layihələr, ümumiyyətlə, inkişaf etməkdə olan ölkələr sırasında olması büdcə xərclərinin artımını şərtləndirir və büdcə xərclərinin ÜDM-ə nisbətinin yüksək olması iqtisadi inkişafın davamlılığının təmin edilməsində dövlət büdcəsinin rolunun artırılması kimi qəbul olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinin “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa və digər qanunvericilik aktlarının tələblərinə uyğun hazırlanması və təqdim edilməsi nəzərə alınaraq Hesablama Palatası tərəfindən Qanun layihəsinin Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində müzakirə edilməsi tövsiyə edilmişdir.

Rəy Hesablama Palatası Kollegiyasının 29 oktyabr 2014-cü il tarixli Q-149 nömrəli Qərarı ilə təsdiq olunmuşdur.